

Rommet imellom

Maria Dommersnes Ramvi
mariaramvi@gmail.com
BUP Sentrum, Helse Vest

Kammerspill minner oss om barnets subjektivitet og inspirerer til å forstå, møte og romme alle barnets sider.

BOK *Kammerspill. Barnet i psykoanalysen*

FORFATTERE Evelina #iapait#, Henrik Kamphus, Linda Johanne Rolfsen & Ingeborg Aarseth

ÅR 2024

FORLAG Perpleks forlag

SIDER 320

Et kammerspill er «et skuespill som er skrevet med få roller og for fremføring på en liten, intim scene», ifølge Store norske leksikon (Gjervan, 2024). I boken med samme navn får vi et innblikk i det som vanligvis foregår bak lukkede dører og mellom et barn eller ungdom og dens terapeut. Søkelyset er på terapeutens nitide strev med å skape rammer for at et terapeutisk arbeid skal finne sted, der barnets indre kan tre frem, tas imot, deles/bearbejdes og bli forsøkt tenkt rundt. Henblikket til scenekunst fanger tanken om at det utspiller seg scener mellom de to, terapeuten og pasienten. Scener preget av barnets indre forestillinger og erfaringer, og som fordrer at terapeuten stiller seg åpen for projeksjonene, deltar i spillet, for slik å kunne dele og tenke sammen med barnet. Å skape

assosiasjoner til kunstverden i bokens tittel får meg til å tenke på spørsmålet: Er psykoanalysen en teori eller kunstform?

Kammerspill er en antologi, hvor fire psykoanalytikere skriver om og rapporterer fra terapiprosesser med barn. De fire, Evelina Čiapaitė, Henrik Kamphus, Linda Johanne Rolfsen og Ingeborg Aarseth, trer alle frem med hver sin stemme, erfaring og ståsted, noe som beriker boken. Hvem terapeuten er, preger hvordan prosessene blir, og jeg får bli kjent med både pasient og terapeut gjennom de ulike kapitlene. På den måten ligger det i bokens form at det som her formidles, ikke er en sannhet, et endelig resultat (et ord som dessverre også har funnet sin plass i psykiatrien), men et pågående arbeid som er under utvikling, og som vi får ta del i som aktive lesere. Mens jeg leser, blir jeg sterkt berørt av det arbeidet forfatterne presenterer. Jeg lærer og blir inspirert av bokens mange psykoanalytiske referanser og ikke minst av beskrivelsene av de ulike måtene vi, som barneterapeut, kan tilegne oss mer kunnskap om barnet vi møter i terapirommet.

Jon Morgan Stokkeland skriver i sitt forord at de fire terapeutene har fulgt et toårig barnepsykoanalytisk seminar ledet av Anne Kristin Rustad. Og selv om de fire står frem med hver sin stemme, er dette også noe som binder dem sammen, og som fungerer som en rød tråd i arbeidet. De holder fast i et utforskende perspektiv der de er på leting og bruker seg selv og egne følelser og refleksjoner på en slik måte at jeg får tanker om at seminargruppen har vært et trygt sted, at de har funnet containment nok til å inngå i disse prosessene som de så sjenerøst legger frem for oss.

Mister barnet av syne

Kamphus spør i innledningen «Hva er et barn og hva er det som kjennetegner det lille barnets måter å være i verden på? Hvordan 'ser det ut på innsiden' og i klinikken?» (s. 14). Videre spør han om det foregår en dreining i vår tid, hvor det å ta inn barnet med alle dets sider, og forsøke å forstå på et dypere plan, er blitt erstattet av et mer ensidig søkelys på mestring, håndtering av vansker og symptomlette. Disse spørsmålene er jeg også blitt opptatt av gjennom mitt arbeid på BUP.

Ved BUP-en jeg jobber, har jeg mulighet til å tilby psykodynamisk psykoterapi til noen barn og ungdommer. Jeg får med andre ord lov til å ha barne- og ungdomsterapier med åpen ende og flere timer i uken der det vurderes som hensiktsmessig. Samtidig er jeg klar over hvor presset andre terapeuter kan kjenne seg, og hvor vanskelig det kan være å arbeide i BUP og samtidig ha en forankring i en psykoanalytisk/psykodynamisk tenkning. Når jeg hører kollegaer andre steder fortelle om erfaringer fra sitt arbeid innen den offentlige psykiatrien med barn og unge, kan jeg få følelsen av at en nærmest unngår barnet så lenge som mulig. I stedet bruker man tid på å samle observasjoner og beskrivelser fra de rundt (foreldre og lærere) og lar barna formidle seg på begrensede og innenforutbestemte (voksendefinerte) kategorier. Dette kan medføre at vi mister barnets subjektivitet av syne i barnepsykiatrien.

«Å oppdage, ikke oppdra!» er et utsagn som tilskrives psykolog og barne- og voksenanalytiker Anders Zachrisson, og er også tittelen på innledningskapittelet til Kamphus. Å innta denne rollen beskrives, gjenkjennende nok, som utfordrende i møte med barn. Som voksne vil vi fort oppdra, både fordi det sosialt forventes av oss, og kanskje også fordi det å oppdage sammen med barn er mye mer krevende og utfordrer vår trygge posisjon som «den som vet». I *Kammerspill* får vi ta del i terapeutenes forsøk på å holde seg i denne «utforsker»-posisjonen. Flere barn bør få muligheten til å bli møtt med denne typen nysgjerrighet og interesse, også i den offentlige psykiatrien. Samtidig bekrefter boken hvor vanskelig det er å stille seg åpen og utforskende i møte med sin egen og en annens indre verden.

Det krever støtte fra ledelse, veiledning og et fellesskap av kollegaer som står i samme prosesser og deler «skjebnefellesskapet» som dette arbeidet innebærer.

I bokens etterord fremhever Torberg Foss hvordan psykoanalysen på sett og vis har blitt en videreføring av Wordsworths utsagn «The child is father of man», ved at sentrale begreper indikerer at barnet overlever i oss. Det infantile henspiller på krefter og ønsker som er satt til side av oppdragelse og utvikling, og som gjenfinnes i det ubevisste og kommer til uttrykk i overføringsmotoverføringsrelasjonen. Som barneterapeut er det ikke barnet i den voksne jeg er opptatt av. Det er barnet og dets indre verden som noe helt eget jeg vil forsøke å forstå. Vi kan med andre ord ikke, som voksne, kjenne barnet ved å gå via barnet i oss selv. Barnet er ennå ikke blitt voksen. Deres indre verden er kvalitativt forskjellig. I *Learning From Experience* (1962) har Bion beskrevet at for hver nye ting vi lærer, for hver nye runde med utvikling, er det noe som går tapt, nemlig den vi var før. En som har lært seg å gå, vil aldri igjen kunne være en som ikke ennå har lært seg å gå. Når vi forsøker å forstå barnet, vil vi alltid gjøre det ut ifra vår posisjon som voksen, og heri ligger et stort ansvar. Barnet må bli møtt med en åpenhet og nysgjerrighet som muliggjør at barnet og barnets subjektivitet får tre frem. Aarseth skriver i et kapittel om erfaringer og refleksjoner rundt egen deltagelse på spedbarnsobservasjonsseminar at: «Vi har alle vært spedbarn og bærer et sted i vårt ubevisste og gjennom en kroppslig erfaring en viten om dette landskapet. I spedbarnsobservasjonen år vi mulighet til å kjenne klangbunnen i oss selv på ny (s. 206).» Kanskje beskriver hun her en forbindelse, en viten, vi alle bærer i oss, som kan gjøre det mulig å forsøke å forstå og gi plass til et barns subjektivitet.

Den viktige lekeobservasjonen

Gjennom mitt arbeid i BUP er jeg blitt opptatt av å ivareta lekeobservasjon som en del av utredningen, for å sørge for at barnets subjektivitet blir godt nok ivaretatt og lyttet til. Gjennom lekeobservasjoner blir barna utstyrt med lekemateriale de kan uttrykke seg gjennom, ikke bare ord, og den voksne/terapeuten forsøker å stille seg åpen for det barnet måtte være interessert i å vise (eller ikke vise), for å forsøke å forstå mer av hva barnet har behov for, og for å ivareta barnets subjektivitet. Kamphus beskriver lekeobservasjon som «en strukturert, men ikke-ledet, samværsform som inviterer til en fri og åpen dialog med barnet; her kan det få komme med seg og sitt» (s. 180). Det å få komme med seg og sitt til noen som er der for å lytte og tenke sammen med seg, er et betydningsfullt møte. At det ikke finnes en plan, kan vekke uro og engstelse både hos barnet og den voksne, men i dette rommet kan barnet også kjenne på ansvaret og muligheten det har til å selv velge og setter grenser; hva skal deles (eller ikke deles), og på hvilken måte? I møte med voksne pasienter er respekt for grenser og selvbestemmelse kanskje mer selvsagt. Derfor er det ekstra viktig å ivareta barnets bestemmelse (i den grad det lar seg gjøre).

Gjennom lesingen av *Kammerspill* fikk jeg mulighet til å reflektere rundt prosesser jeg står i på jobben, og opplevde at jeg fikk hjelp til å tåle, for så å tenke rundt, det som skjer i meg som terapeut, og hva som mon tro skjer i barnet og i ungdommen. Jeg opplevde med andre ord at boken ga meg en følelse av å bli containet. Og tankene mine gikk til de fire ulike analytikerne som delte en felles erfaring fra å være i veiledningsgruppe ledet av Rustad. Kanskje det jeg kjenner på gjennom lesingen, kan knyttes til den containingen kandidatene i gruppen kjente på, og som gjorde skrivingen av denne boka mulig?

Forsøk på forståelse

Å befatte seg med det ubevisste og arbeide i overførings–motoverføringsrelasjoner oppleves ofte kaotisk, og skaper sterke følelser. Forfatterne beskriver hver sine kaser, som samlet kommuniserer at arbeidet som terapeut ikke skal styres av riktig eller galt, men streben etter autenticitet og en utvikling av sin egenidentitet som terapeut. Kreativitet fordrer rom for det kaotiske, det menneskelige.

Lek kan forstås som barnets språk, og gjennom leketerapi får barnet mulighet til å uttrykke seg på sitt eget språk, og bli forsøkt forstått via dette. Lek kan minne om drømmer. Det oppleves både sant og ikke sant på samme tid. På samme måte som vi ikke spør en kristen «Er det Jesu blod du drikker under nattverd?», spør vi ikke barnet «Er den dukken babyen din?». Svarer den kristne ja, har han vrangforestillinger, og svarer han nei, går han ikke til nattverd. Det er ikke et enten/eller, sant eller usant, det er noe imellom. Som kanskje inneholder en annen form for «sannhet».

I *Kammerspill* fremheves *forsøket* på å forstå barnets livsverden, fremfor en fullstendig og endelig forståelse. Kanskje er det heller ikke mulig å forstå en annen fullt ut, men vi kan likevel finne mening i forsøket på å forstå. Deler av vår indre verden kan deles med andre. Det er ikke det samme som å se ting identisk, men at vi lar den andre treffe noe i oss. Slik kan *forståelsen* forbli levende, forbli i det Winnicott beskriver som et *potensielt rom*.

Mellom ordene

Forfatteren Judith Hermann har sammenlignet skrivingen med å bygge korthus (Hermann & Isakstuen, 2024). Hun forteller om hvordan hun bygger huset, for siden å plukke bort ett og ett kort. Slik finner hun hvilke kort som egentlig trengs for at huset skal stå. Og jeg tenker at det er mye av det samme vi gjør i terapi. Vi bruker tid på å «fjerne» eller komme oss gjennom mye av det som ikke besitter betydning eller mening, for å komme frem til de kortene som får huset til å stå, eller falle. Dette bildet lar også tomrommene få betydning. Hermann virker, som psykoterapeutene i *Kammerspill*, opptatt av nettopp det som ikke blir fortalt, det som er imellom, som ikke settes ord på, men som likevel formidles. Og at dette som formidles mellom ordene, er kanskje det som bærer i seg den egentlige kjernen, meningen. Hermann skriver i sin bok *Vi skulle fortalt hverandre alt* (2023) at hun:

(...) skriver en første, en andre og en tredje versjon av historien. I hver versjon stryker jeg noe, setter noe inn igjen, tar bort og gjentar og tar enda noe bort, og det som i den siste versjonen er ugjenkallelig tapt, er det jeg har skrevet historien for. (...) Det spiller ingen rolle at det har gått tapt – det har jo vært der, og det at det har vært der, impliserer et lys fra det, en metafysisk fortetning. (...) Hver historie forteller om et gjenferd. Til slutt er historiens sentrum et svart hull, men det er ikke svart, og det er ikke mørkt. Det kan i beste fall gløde (s.113–114).

Når vi, sammen med barna, i terapiprosessen forsøker å være der med dem og støtte utviklingen deres, er det nettopp i det tapte, det som finnes der som en skygge, at vi kan møte hverandre.

I barnets lek møter vi ofte på repetisjoner. Jeg finner støtte til å holde ut og tenke rundt disse repetisjonene, ved å lese *Kammerspill* og Hermanns beskrivelse av sin skriveprosess. Over tid, og gjennom nettopp gjentakelser, blir det som forsøkes formidlet, tydeligere for oss. Spørsmålet *Hva ligger i leken?* kan ikke nødvendigvis besvares med ord, men heri finnes en forståelse som blir borte fra

psykiatrien når barnet forsvinner ut. Vi må være med barna, og gi dem tid, for at det som finnes der, imellom, får tre frem.

Illustrasjon: Kristin Bø

Vi må være med barna, og gi dem tid

Både kunst og vitenskap

Å ta imot og forsøke å skape mening av en annens indre verden er et stort arbeid, og en nødvendig del av (barne)psykiatrien. Både for hvert enkelt barn og hver ungdom som blir tilbudt denne formen for arbeid/terapi, men også for at psykologien som fag skal holde seg åpen og nysgjerrig i forsøket på å forstå noe så ubegripelig som menneskets indre. Gjennom denne boken blir jeg inspirert til nettopp dette arbeidet. I hvert kapittel oppleves nærværet av de mange teoretikere og klinikere som har erfart, observert og forsøkt å forstå innen den psykoanalytiske tradisjonen. I anledning utgivelsen av boken *The apprehension of beauty* (1988), av Donald Meltzer og Meg Harris Williams, ble det nedtegnet en samtale med Meltzer av Foss og Rustad (1989). I samtalen spørres det om hva slags arbeid en psykoanalytiker egentlig utfører. Er hun kunstner eller vitenskapsmann? Meltzer reflekterer rundt dette og sier:

Som dere vet vender kunstneren seg mot sitt indre, mens vitenskapsmannen oppsøker det utenfor seg selv. Disse to forskjellige måtene å erfare på må forenes for at det skal være mulig for vitenskapsmannen å lykkes i sitt arbeid med å skape mening og ikke bare avdekke naturens hemmeligheter (Foss & Rustad, 1989, s. 122).

Her kan vi finne en rød tråd som jeg opplever er spunnet gjennom boken *Kammerspill*, hvor vi får være med på et arbeid som ikke kun dreier seg om å avdekke hemmeligheter, eller sannheter, men om å forsøke å skape mening i møte med den enkelte. Meltzer bruker begrepet mysteriet som en motvekt til den teknologiske og vitenskapelige utviklingen der en antagelse om at alt kan oppdages eller forklares, råder. Meltzer sier:

I arbeidet med å skape mening gjør ikke forklaringer noen nytte. Der har man nemlig ikke med et system av årsaksforhold å gjøre, og derfor er det heller ingenting der som kan forklares. Det åpner bare for muligheten til å beskrive. Og når man for å gå enda et skritt videre ender opp med spørsmål om de ting som virkelig er mysterier kan du ikke engang beskrive dem – du kan bare prøve å nærme deg dem ved å peke ut hvor de befinner seg hen (Foss & Rustad, 1989, s. 123).

Det holder ikke å lære seg en psykologi basert på de beste forklaringene for å skape mening hos et menneske. En må også befatte seg med mysteriet, kunsten og meningsdannelse. Som Meltzer uttrykker det:

Vi er nødt til å arbeide både som kunstnere og som vitenskapsmenn – som kunstnere for å kunne trenge gjennom til objektets indre og som vitenskapsmenn for å kunne beskrive og forstå meningen med objektets måte å opptre på (Foss & Rustad, 1989, s. 125).

Rolfsen beskriver, fra en av sine terapiprosesser, en drøm presentert av ungdommen i terapi, og hun lar oss ta del i sine egne refleksjoner, etter denne timen (s. 166–67). Det dukker opp ulike hypoteser og tanker i terapeuten. Hun assosierer og forsøker å sette sammen og forstå. Som leser blir jeg ikke opptatt av hva det var drømmen *egentlig* betydde. Hva som er *sant* eller *usant*, kjennes ikke viktig, fordi meningen og betydningen ligger i prosessen og arbeidet terapeut og pasient (og hver deres ubevisste) deltar i. Alt kan ikke oppdages og forklares, men vi kan forsøke å ta inn, tenke rundt og dele i dette rommet som psykoterapien tilbyr terapeut og pasient.

Kammerspill er særlig sterk i skildringene av terapeutenes terapiprosesser. Terapeutene beskriver direkte fra terapirommet (hva gjør barnet/ungdommen og hva gjør terapeuten der inne), deler egne følelser og refleksjoner etter timene og lar oss videre følge prosess og utvikling over tid, slik at det store perspektivet også får plass. Fordi terapeutene fremstår så ærlige og selvransakende i sitt arbeid, blir jeg inspirert til å strekke meg lenger, tenke mer, lese mer og erfare mer. Jeg kjenner meg også bekreftet på at vi som terapeuter har et vanskelig og aldri helt fullendt arbeid. Rolfsen avslutter sitt kasus i kapittel 1 med følgende beskrivelse av slutten på terapien:

«Vi sees aldri. Eller kanskje da», sa han før han snudde seg og gikk ut en siste gang. Når vintersolen treffer veggen, kan jeg fremdeles skimte limet. Det er et rom mellom aldri og kanskje (s. 56).

La oss forsøke å bidra til at disse nødvendige rommene imellom blir tilgjengelige og får oppstå i møte med barn.

Referanser

Bion, W. R. (1962). *Learning from Experience*. Karnac Books.

- Foss, T. & Rustad, A. K. (1989). Glimt av det skjønnne; En samtale med Donald Meltzer. I S. Gilbert, S. Haugsgjerd & H. Hjort (Red.), *Livslinjer. Psykiatri og humanisme: Festskrift til Endre Ugelstads 70-årsdag* (s. 121–133). Tano.
- Gjervan, E. K. (2024, 14. desember). Kammerspill. *Store norske leksikon*. <https://snl.no/kammerspill>
- Hermann, J. (2023). *Vi skulle fortalt hverandre alt*. Pelikanen Forlag.
- Hermann, J. & Isakstuen, M. (2024, september). *Skulle vi fortalt hverandre alt? Judith Hermann (DE) presenteres av Monica Isakstuen (NO)*. Samtale ved Kapittel litteraturfestival, Stavanger.

